

CELSI POLICY BRIEF 2018

November 2018

Munkaügyi kapcsolatok a magyarországi platform gazdaságban

IRSDACE Országos jelentés: Magyarország, CELSI
Research Report alapján, 2018 November

www.celsi.sk

Fő következtetések

- A jelentés a magyarországi társadalmi párbeszéd szereplőinek ismereteit és a platformgazdaságra adott reakcióit ismerteti, valamint a platformdolgozók megélt munkakörülményeit foglalja össze. Magyarországon a foglalkoztatás és a társadalmi párbeszéd kérdései nem jelentek meg a platform gazdaságot érintő diskurzusok súlyozott témájaként.
- A platformgazdaságban való foglalkoztatás nincs meghatározva, és nincs külön szabályozása. Mégis a szabályozás az a legfontosabb kérdéskör, mely mind a diskurzusok központi témájaként, mind pedig a platformgazdaság résztvevőinek fő érdeklődéseként jelentkezett.
- A munkaügyi kapcsolatok és a munkafeltételek szempontjából a kiválasztott platformágazatok a hagyományos ágazatok (helyi taxis közlekedés vagy a szálláshely-szolgáltatás, a háztartási munka) deviáns vagy innovatív szegmenseiként jelennek meg. Az új online technológiák fejlődése erősen befolyásolta a hagyományos ágazatokat is, és azok is illeszkedni illetve reagálni próbáltak a platformgazdaság térnyerésére.
- A platformok tipikusan nem munkaadóként, hanem innovatív, alternatív vállalkozásként tüntetik fel magukat. A társadalmi párbeszéd jelentősége a hagyományos, platformközeli ágazatokban is szerény. Ebből következően, a platformszektorokban még gyengébb

A szerzőről

Meszmann T. Tibor a Central European Labour Studies Institute (CELSI) kutatója, tudományos munkatársa, a Mérei Ferenc szakkolégium nevelőtanára, a Helyzet Műhely tagja. Kutatása a munkaügyi kapcsolatok területére, illetve a munkafolyamatok társadalmi és szervezeti kölcsönhatására koncentrált.

Az EB DG EMPL által támogatott projekt
(ref: VP/2016/004/0041)

1. A PROJEKTRŐL

Az Európai Bizottság DG EMPL által támogatott IRSDACE projekt a munkaerőpiac hagyományos szereplőinek, pl. a szakszervezeteknek, a munkáltatói szervezeteknek, a tagállamoknak és az EU-nak a kollaboratív gazdasággal kapcsolatos tapasztalatait és arra adott válaszait vizsgálja.

A projektnek öt fő feladata volt: I.) a platformok általi munka fogalmi meghatározása, annak szerepe a munkaerőpiacon, a foglalkoztatáspolitikában és a munkaügyi kapcsolatokban; II.) a platformgazdaságról szóló diszkurzus a munkaügyi kapcsolatok fő szereplői között; III.) a platformgazdaságban dolgozók tapasztalatainak implikációi a munkaügyi kapcsolatokra és a társadalmi párbeszédre; IV.) országos tapasztalatok összehasonlító elemzése; és V.) annak elemzése, hogy az EU-szintű foglalkoztatáspolitikai illetve munkaügyi kapcsolatok iránya hogyan válaszoljon a platformgazdaság általi munka megjelenésére.

Kutatásunk a platformgazdaság három ágazatára fókuszált: a helyi (taxis) közlekedésre, a szálláshelyszolgáltatásra, és a mikroszolgáltatásokra.

A projekt egyik első kihívása és eredménye a „kollaboratív” fogalmára vonatkozott. A kutatóink ráismertek arra, hogy ez az új valóság sok olyan szituációt jelent, ahol nem jön létre valódi együttműködés (vagy közösség). Ezért a partner kutatóintézmények a platformgazdaság mint

neutrális fogalom használatában állapodtak meg. Ennek ellenére a kutatók a projekt bemutatásakor a helyi munkaerőpiaci szereplőknek a helyi használatban lévő leggyakoribb elnevezéseit is használták, mint amilyenek a kollaboratív vagy a közösségi gazdaság (sharing economy). Emiatt azt javasoljuk, hogy az IRSDACE projekt eredményeinek illetően ezeket a fogalmakat szinonimaként használják.

A projekten belül hét országos esettanulmány készült, Belgiumról, Franciaországról, Németországról, Szlovákiáról, Magyarországról, Spanyolországról és Dániáról. Az országos esettanulmányok az irodalom áttekintésére, az interjúkra és a fókuszcsoportos interjúkra alapoztak. Az alkalmazott módszerek leírása valamint az országos szintű eredmények a hét esettanulmányban találhatóak. A jelentések bemutatják a munkaügyi kapcsolatok országos szintű szereplőinek szempontjait, illetve a platformdolgozók tapasztalatait is. A projekt utolsó kimenete (**output**) az országos esettanulmányok összehasonlító elemzése.

A projekt 2017 januárjában kezdődött és 2018 decemberéig tart. A projektet a CEPS koordinálja, a következő partner intézetekkel: IZA (DE), FAOS – Kopenhágai Egyetem (DK), Fundaci3n Alternativas (ES) és CELSI (SK).

2. AZ ESETTANULMÁNY MÓDSZEREI ÉS TARTALMA

A magyarországi esettanulmány másodlagos források valamint strukturált, platformdolgozókkal, -szolgáltatókkal, szakszervezeti és munkáltatói szervezetek képviselőivel, valamint platformszolgáltatói egyesületek képviselőivel készített interjúk alapján készült. Három interjú készült négy szakszervezeti illetve munkáltatói szervezetek képviselőivel, egy-egy interjú a fővárosi kereskedelmi és közlekedési kamara képviselőjével, szakszervezeti szakértővel, lakáskiadók egyesületének képviselőjével és egy munkáltatóval. A helyi és ágazati szintű kormányzat képviselői nem álltak rendelkezésre az interjúkra előrelátott periódusban. A szakértők és kormányzati képviselők relatív hiányát több, a platformgazdaság résztvevőivel készített interjúval kompenzáltuk. Tizenhárom egyéni platformdolgozó vagy -szolgáltatói interjún kívül két fókuszcsoporthoz interjú is készült hat platformdolgozóval vagy -szolgáltatóval. Az interjúk 2017 novembere és 2018 júliusa között készültek magyarul és angolul.

Amíg egyes platformvállalatok, különösen az *Uber* és az *AirBnB* jelentős figyelmet generáltak az elmúlt években Magyarországon, a foglalkoztatás, a munkaügyi kapcsolatok és a társadalmi párbeszéd kérdései nem jelentek meg a diskurzusok súlyozott témájaként. Mivel ez a specifikus figyelem hiányzott, a tanulmány célja annak felmérése volt, hogy a

munkaerőpiac hagyományos szereplői, pl. a szakszervezetek, a munkáltatói szervezetek, a kormányzati képviselők, valamint a platformdolgozók és -szolgáltatók hogyan tapasztalják meg és hogyan reagálnak a platformgazdaságra. Konkrétabban, a jelentés a magyarországi társadalmi párbeszéd szereplőinek ismereteit és reakcióit, a platformdolgozók megélt munkakörülményeit foglalta össze, valamint az érdekképviselési kezdeményezéseket és lehetőségeket vette számba.

Az esettanulmányban összefoglaltuk azt is, hogy a platformágazatok hogyan kapcsolódnak a hagyományos ágazatokhoz, felmértük a munkaügyi kapcsolatok jelentőségét és a társadalmi párbeszéd lehetőségét a platformgazdaság résztvevői által. Végül, de nem utolsósorban összehasonlítottuk a fő eredményeket az ágazatok és a munkaügyi kapcsolatok szereplői szerint.

3. EREDMÉNYEK

Magyarországon a platformgazdaságban való foglalkoztatás vagy munkavállalás nincs meghatározva, mivel ennek a területnek nincs külön szabályozása. A *platformgazdaság* fogalma sincs használatban a közbeszédben: a legközelebbi használatban lévő rokon fogalom a *közösségi gazdaság* (*sharing economy*). A munkaügyi kapcsolatok és a munkafeltételek szempontjából a

kiválasztott platformágazatok a hagyományos ágazatok (helyi taxis közlekedés vagy a szálláshely-szolgáltatás, a háztartási munka) deviáns vagy innovatív szegmenseiként jelennek meg.

A platformgazdaság helye és beágyazottsága

A magyarországi, elsősorban budapesti platformgazdaság olyan szolgáltatási ágazatokban esett jó talajra és tudott jól fejlődni, ahol jellemző volt az informalitás, és ez a fejlődés mikro vállalkozási egységekkel történt, például a turizmus és a helyi taxis szállítás kereteiben. Ezekben a munkerő szempontjából áérzékeny ágazatokban hagyományosan magas az informalitás, a nem (teljesen) bejelentett munkavállalás illetve foglalkoztatás. A tipikus eset az, hogy a platformok által dolgozók (szolgáltatók) – már ha egyáltalán be vannak jelntve – vagy kisvállalkozók vagy regisztrált szolgáltatást nyújtó természetes személyek. Ezek a foglalkoztatási formák nem adnak jó alapot az érdekképviselőnek, különösen nem munkavállalói oldalon.

Az említett ágazatok hagyományosan jelentős munkaerő-kínálattal rendelkeztek. Az államszocializmus gazdaságának piacosítása a rendszerváltást megelőző években decentralizált, szolgáltatások által vezérelt változásokat eredményezett. Több interjúalanyunk is kiemelte,

hogy a világgazdasági válság hatásai, a munkanélküliség hirtelen megnövekedése, a háztartási költségek megnövekedése, valamint a helyi lakosság állandó áérzékenysége olyan árcsökkentő vagy plusz jövedelmi forrásokat biztosító platformoknak létesített piacot, mint amilyenek az *AirBnB* és az *Uber*. Ezzel egyidőben, a reáljövedelmek esése a közszférában dolgozókat is arra kényszerítette, hogy vállaljanak el mikroszolgáltatás-szerű háztartási munkákat.

Különösen az elmúlt tíz évben az új online technológiák fejlődése erősen befolyásolta a hagyományos ágazatokat is, és azok is illeszkedni illetve reagálni próbáltak a platformgazdaság térnyerésére. Összeségben elmondható, hogy amíg az új technológiák megnyithatták vagy kiszélesíthették a piacot illetve a résztvevők számát, a klasszikus ágazatokban is történt egy illeszkedés. Például a taxiszerző vállalatok is szatellit alapú applikációkkal dolgoznak, de a hagyományos szálláshely-szolgáltatók is illeszkedni próbálnak.

Munkafeltételek és munkaviszony

Mivel a háztartási munkát, így a mikroszolgáltatásokat is nem a Munka törvénykönyve, hanem külön törvény szabályozza, az ágazatban a gyakorlatban az informalitás uralkodik. A teljes munkaidős munkaszerződések ugyancsak nem jellemzőek az egyéb szálláshely-

szolgáltatás ágazatban, illetve a taxis szolgáltatás ágazatban sem, és különösen nem a megfelelő platformágazatokban. Ezekben az ágazatokban a legjobb esetben kisvállalkozók vagy bejelentett természetes személyek, mint szolgáltatók nyújtják szolgáltatásként a munkájukat is. Gyakorinak mondható a nem, vagy csak részlegesen bejelentett szolgáltatás-munka is. A platformgazdaságban több erő is akadályozza a munkaügyi kapcsolatok fejlődését és a résztvevők közötti magasabb szintű koordinációt. Ezek a munkaerő szempontjából magas költség-árérzékenység, az erős verseny, illetve a dolgozók és munkáltatók atomizált jellege. Végül, habár a szakszervezeteknek tudomása van az új trendekről, a szervezeti prioritásaik mások, illetve a kapacitások erősen korlátozottak ahhoz, hogy hozzáállhassanak az egyéni dolgozók megszervezéséhez.

A platformdolgozók vagy -szolgáltatók a platform általi munka fő előnyét annak hatékonyságában látták, abban, hogy gyorsan jövedelmet vagy plusz jövedelmi lehetőséget tud biztosítani. A fő hátránya viszont a rizikók individualizációjában volt. Az újoncok az ágazatban sokszor nem voltak se megfelelően felkészültek, se megfelelően informálva az elvárásokról. Különösen a fiatalok hangsúlyozták, hogy a munka vagy szolgáltatás kezdetén nem voltak az adminisztratív és más követelmények tudatában.

Szabályozás

A szabályozás volt a legfontosabb kérdéskör, mely mind a diszkurzusok központi témájaként, mind pedig a platformgazdaság résztvevőinek fő érdeklődéseként jelentkezett. Ez abból is fakadt, hogy a munkáltatók és szervezeteik hangsúlyozták a *fair* verseny elvét, melynek elengedhetetlen része, hogy a versenyszabályok mindenre teljes mértékben vonatkoznak. A szabályozottság mértékének szempontjából ugyanakkor a platformgazdaság ágazatai között nagy eltérés van. A mikrojellegű háztartási munkát csak országos szintű törvény szabályozza, a helyi taxis szolgáltatást illetve az egyéb szálláshely-szolgáltatást mind országos mind helyi. Amíg a háztartási munkavégzés minimálisan van leszabályozva, a helyi taxis közlekedés annál részletesebben, és ezzel elég magas „küszöböt” állítanak az újonnan belépők számára. A más szálláshely-szolgáltatási ágazatot aránylag **lazán** szabályozták, de újabban helyi szinten lehetőség volt szigorítani. A követelményekhez tartozik a regisztráció, az adózás, más pénzbeli kötelezettségek, és korlátozott mértékben az egészségügyi és biztonsági követelmények.

Az országos és helyi hatóságok fő követelménye a regisztrációra és az adózásra irányult. Aszabályozás tehát vagy tulajdonosra (mint természetes személyre, pl. lakás kiadása esetében), vagy vállalkozásra vonatkozott. A hatóságok szabályozási és adóztatási törekvései

sokszor akadályokba botlottak, függetlenül attól, hogy lazább vagy szigorúbb-átfogóbb szabályozásról volt szó. Például amíg a taxis szolgáltatás átfogóbb és szigorúbb szabályozása átmenetileg megoldotta a helyi taxis szolgáltatás válságát, annak végrehajtásában és betartatásában már komoly problémák adódtak. Az egyéb szálláshely-szolgáltatás ágazatban egy kohabitációs környezet alakult ki, és a platformszolgáltatók helyzete csak szelektíven szigorodott önkormányzati szinten.

Társadalmi párbeszéd

A platformok tipikusan nem munkaadóként, hanem innovatív, alternatív vállalkozásként tűntetik fel magukat, és többnyire láthatatlanok a közéletben. A társadalmi párbeszéd jelentősége a hagyományos, platformközeli ágazatokban is szerény. Ebből következően, a platformszektorokban csak még gyengébb lehet. Mivel a munkavállalói oldal mind atomizált, valamint munkaszerződések sincsenek használatban, a hagyományos önszerveződés a szakszervezetek által szinte kizárt. A szakszervezeteknek egyrészt kiesik a hagyományos hatóköréből, másrészt pedig nagy szervezeti kapacitást és forrást igényelne az egyéni

dolgozók megszervezése.

A társadalmi párbeszéd lehetőségei a platformgazdaságban tehát csekélyek. Egyrészt a platformgazdaságban sem a munkáltatói, sem a munkavállalói oldal nincs megszervezve. Részleges kivételt az egyéb szálláshely-szolgáltatás ágazatban találunk, melybe a platformvállalkozások, mint amilyen a *AirBnB*, sikeresen beágyazódtak. A rövidtávú lakáskiadók egyesületeket hoztak létre, de ezek inkább általános érdekképviselői szervezetként működnek. Ennek ellenére együttműködnek a munkáltatói szervezetekkel és a hatóságokkal. A szakszervezetekkel viszont nincsenek kapcsolatban.

„A platformok tipikusan nem munkaadóként, hanem innovatív, alternatív vállalkozásként tűntetik fel magukat, és többnyire láthatatlanok a közéletben. A társadalmi párbeszéd jelentősége a hagyományos, platformközeli ágazatokban szerény. Ebből következően, a platformszektorokban csak még gyengébb lehet. Mivel a munkavállalói oldal mind atomizált, valamint munkaszerződések sincsenek használatban, a hagyományos önszerveződés a szakszervezetek által szinte kizárt.”